

YARATICILIK KURAMLARI

Prof. Dr. Mustafa Serdar Köksal

Hacettepe Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Özel Eğitim Bölümü

e-mail: serdar.koksal@hacettepe.edu.tr

YARATICILIK KURAMLARI

Yaraticilik çok boyutlu bir durumu içermektedir. Bu boyutların tamamına hakim olarak yaraticilik sürecini ele almak ve açıklamak için çeşitli kuramlar ortaya atılmıştır. Bu kuramlardan bazıları YARATICI KİŞİLİK, bazıları YARATICI DÜŞÜNME SÜRECİ, bazıları YARATICI ÜRÜN ve bazıları da YARATICILIĞI DESTEKLEYEN ORTAM unsurlarına odaklanmışlardır.

YARATICILIKLA İLGİLİ İLK FİKİRLER

Yaratıcılıkla ilgili ilkin fikirlerin Plato'ya (M.Ö. 427-347) kadar uzandığı görülmektedir. Plato'ya göre bir şairi üretici sürecini açıklayan mantık ve duygu değil, esinlenmedir. Plato, gerçekte yaratıcılığın açıklanabilecek bir olgu olmadığını ifade etmiştir (Sak, 2014).

Aristo (M.Ö.384-M.Ö.322) ise yaratıcı ürünlerin eşsiz süreçler ve esinlenmelerle oluşturulduğunu, yaratıcı süreçlerin doğa yasaları ile uyumlu olduğunu iddia etmiştir.

YARATICILIKLA İLGİLİ İLK FİKİRLER

Plato ve Aristo'nun eşsiz süreçler ve esinlenme, fikirleri her ne kadar yaratıcılığa ayrı bir açıklama getirmiş olsa da bu fikirler KURAMSAL AÇIKLAMA olmadan çok uzaktadır. Çünkü kuramsal açıklamaların gözlem ve sistematik bir yaklaşımla ele alınmış olmaları gerekmektedir. Bu şekilde yaratıcılığı ele alan kuramlardan biri «dört evre kuramıdır».

Graham Wallas (1926) tarafından ortaya atılan kuram, yaratıcı kişilerin anekdotları, yazıları ve düşüncelerini ürüne dönüştürdükleri ürünler incelenerek oluşturulmuştur.

DÖRT EVRE KURAMI

Graham Wallas (1926), yaratıcı düşünme süreçlerini 4 ardışık basamakta ele almıştır:

I.Hazırlık (Var olan problem ya da durumun tanımlanması, çözüm ve ihtiyaçlar için gerekli bileşenlerin belirlenmesi, ölçütlerin oluşturulması),

II.Kuluçka (Sorundan belirli bir süreliğine ayrılarak, zihnin bilinçaltı düzeyde düşünmesi için zaman verilir),

III.Aydınlanma (Yeni bir düşünce, çözüm ya da doğrudan ürünün kendisinin oluşması, anlık bir durumdur, Eureka, Hah!!),

IV.Gerçekleşme veya doğrulama (Aydınlanmada ortaya çıkanların hazırlıkta belirlenen ölçütlere uyup uymadığının tespit edilmesi).

YEDİ EVRE KURAMI

Alex Osborn (1953), yaratıcılıkta analiz ve hayal gücüne eşit statü vererek aşındaki basamakları geliştirmiştir.

I.Oryantasyon: Problemin farkına varma ve problemi tanıma

II.Hazırlık: Uygun verilerin toplanması

III.Analiz: Eldeki materyaller ve verilerin daha küçük parçalara ayrılarak incelenmesi

IV.Düşünce Oluşturma: Farklı fikirlerce ifade edilen alternatiflerin bir araya getirilmesi

V.Kuluçka Problemden belirli bir süreliğine ayrılarak, zihnin bir sonuca ulaşması için zaman vermek,

VI.Sentez Farklı düşünceleri ve yeni ürünleri bir araya getirmek

VII.Değerlendirme: Ortaya çıkan fikirleri ve ürünleri hazırlıkta belirlenen ölçütlere uyup uymadığının tespit edilmesi.

EVRE KURAMLARINA ELEŐTİRİ

Alman Fizikçi Helmholtz, evre kuramlarında yaratıcı süreçlerin ardışık ve bölünebilecek evrelerden oluştuğu fikrine karşı çıkmıştır. Yaratıcılığın daha bilinç dışında gerçekleştiğini, ardışık bir yol izlemediğini ve masa başında oluşmadığını ifade etmiştir. Daha çok çalışma bırakıldıktan sonra AYDINLANMA ile oluştuğunu ifade etmiştir.

ABRAHAM MASLOW'UN KURAMI

Maslow'un yaratıcılık kuramının geliştirdiği ihtiyaçlar hiyerarşisinden etkilendiği ifade edilmelidir. Yaratıcılık, fiziksel, güvenlik, aidiyet ve saygı ihtiyaçlarını karşılaşmış kişilerin kendini gerçekteştirme aşamasında deneyimledikleri bir sũreç olarak ele alınmaktadır. Maslow'a gũre iki tũr yaratıcılık vardır:

I. Ŗzel yetenek yaratıcılığı

II. Kendini gerçekteştiren yaratıcılık (Sak, 2014).

ABRAHAM MASLOW'UN KURAMI

Özel yetenek yaratıcılığı, daha çok dehalarda var olduğu kabul edilen bir yaratıcılık türüdür. Kendini gerçekleştiren yaratıcılık ise kişilik özellikleri ile ilişkili ve sağlıklı bireylerde gözlenen yaratıcılık türüdür. Bu tür yaratıcılık daha çok kendini gerçekleştirme ile ilgilidir ve bilim, sanat, ev ya da mutfak gibi alanlarda sergilenebilmektedir.(Sak, 2014). Bu tür yaratıcılık daha çok bir eğilim gibidir ve daha doğal bir süreçle ürünler ortaya konulmaktadır.

« Birinci sınıf bir çorba, ikinci sınıf bir tablodan daha yaratıcıdır (Maslow, 1968) ».

ÇAĞRIŞIMSAL DÜŞÜNME KURAMI

Mednick (1962) farklı türlerdeki yaratıcılıklarda baskın olan bir sürecin «çağrışımsal (associative) düşünme» olduğunu ifade etmiştir. Mednick, yaratıcılığı, «birbirleriyle ilişkili görünmeyen fakat gerçekte uzaktan ilişkili olan unsurları kullanarak değerli ve yeni olanı oluşturma» olarak tanımlamıştır. Birbiriyle ilişkili olmayan ya da uzaktan ilişkili elementleri ilişkilendirme durumu daha yüksek düzeyde bir yaratıcılık potansiyelinin göstergesidir.

ÇAĞRIŞIMSAL DÜŞÜNME KURAMI

Mednick (1962)'e göre yaratıcı fikir üretmenin üç farklı yolu vardır:

*BİR ŞEYLERİ TESADÜFEN BULMA (ŞANS): Rastgele çevresel uyaranların bütünlük içeren yapıyı harekete geçirmesi durumudur.

*BENZERLİK: Uyaranlar arasındaki benzerlik nedeniyle çağrışımsal elementlerin bütünlük içerek şekilde organize olması durumudur.

*ARACILIK: Ortak unsurlar veya uyaranlar aracılığı ile çağrışımsal bileşenlerin bütünlük halinde harekete geçirilmesidir.

ÇAĞRIŞIMSAL DÜŞÜNME NASIL TEST EDİLİR?

Mednick'in Irak Çağrışımlar Testi, çağrışımsal düşünmeyi test etmek için kullanılabilecek önemli bir örnektir. Bu testte kişilere birbirleriyle ilişkili görünmeyen üç terim verilir ve bunların çağrıştırdığı ve her biriyle ilişkili dördüncü terimin bulunması istenir.

FARE-KÜF-KÖY

dördüncü terim

PEYNİR olabilir (Sak, 2014).

Fare peyniri sever

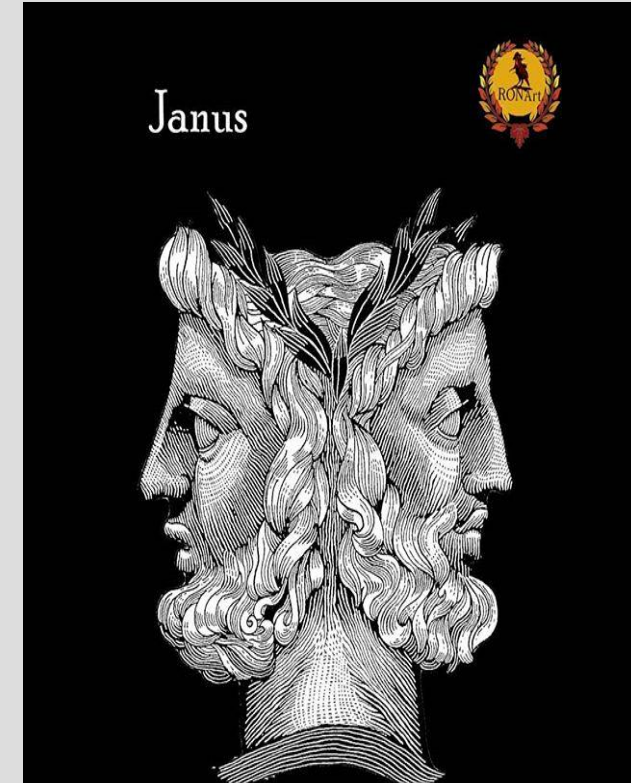
Küflü peynir türü vardır.

Köy peyniri türü vardır.

JANUSYAN DÜŞÜNME KURAMI

Janusyan düşünme kuramı, Rothenberg tarafından ileri sürülmüştür. Ana vurgusu, çoklu zıtlıkları aynı anda doğru kabul etmeyi içermektedir.

Yaratıcı düşünme sürecinde zıtlıklar art arda değil de karşı karşıya gelmektedir. Burada amaç zıtlıklardan bir sentez oluşturmak değildir, zıtlıkların işlevleri bozulmadan devam eder. Yaratıcı düşünme sürecinde zıtlıkların bir arada tutulması önemlidir.

JANUSYAN DÜŞÜNME KURAMI

Janusyan düşünme sürecinde şu ilkeler geçerlidir:

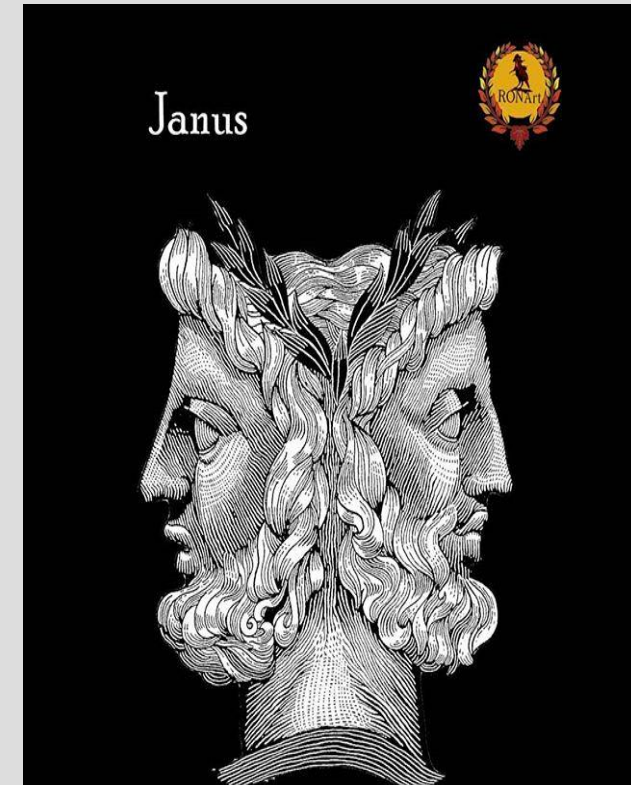
*Var olan fikirler ve bilgiler doğru kabul edilir.

*Oluşturulan her yeni zıt fikir var olan kadar doğru kabul edilir.

*Yeni fikirler ve zıtları eşzamanlı bir şekilde var olurlar.

*Zıtlıklar simetriktirler ve yüksek düzeyde spesifiktirler.

*Zıtlar yeni oluşturulan bir kavramı bütünüyle kapsar
(Rothenberg, 1996)

JANUSYAN DÜŞÜNME KURAMI

Janusyan düşünmenin aşamaları:

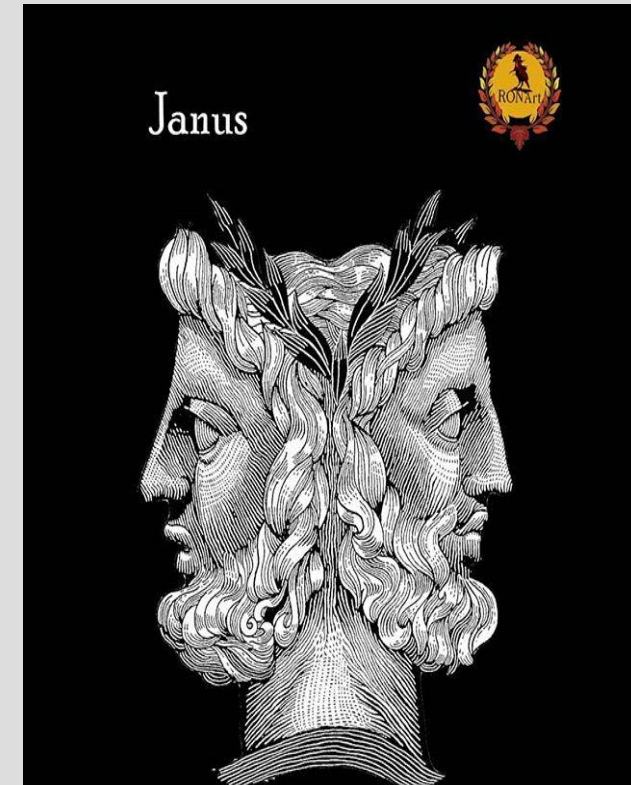
1.Motivasyon (Durumu araştırma ve bilgi birikimi sağlama)

2.Sapma (Durumla ilgili bilinen ve kabul gören fikirlerden sapma, zıtlarını düşünme ve fikirleri bileşenlerine ayırma)

3.Eşzamanlı zıtlaştırma (Burada sapma evresinde belirlenen fikirlerin bileşenlerine ilişkin zıtlar geliştirilir)

«Zıtlaştırmaya örnek olarak bir insanın aynı anda hem hareket edip hem durması, bir kimyasalın hem kaynayıp hem donması, sadistlik ve kibarlığın bir arada eşzamanlı bulunması» verilebilir (Uygun, 2017).

4. Yapılandırma (Eşzamanlı bir şekilde bir araya getirilen zıtlıkların oluşturduğu yaratıcı ürün yapılandırma aşamasında gözden geçirilmekte, düzenlemeler ve doğrulamalar yapılmakta veya detaylandırılmaktadır)

JANUSYAN DÜŞÜNME KURAMI

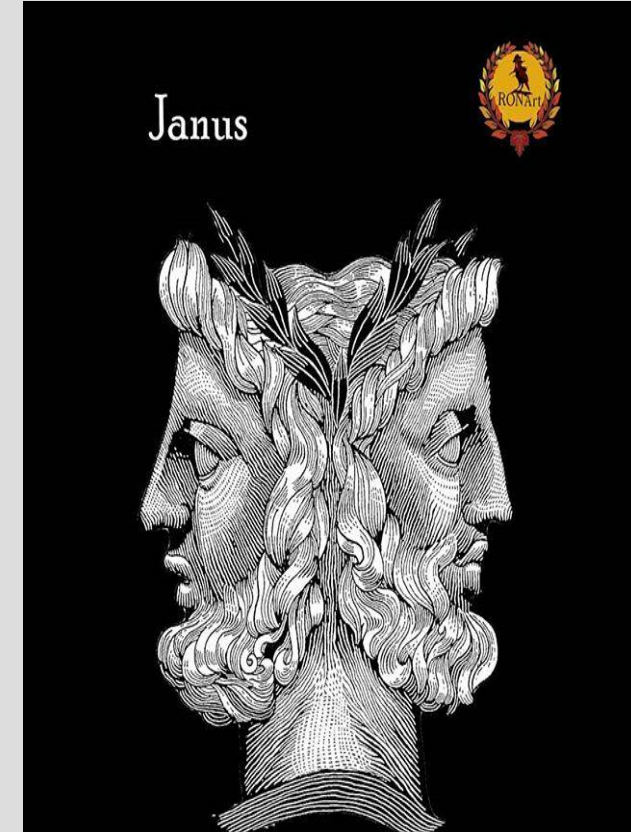
Janusyan düşünmenin ürünleri:

Edebiyat:

“Yol bir yere gitmez, o bir durma biçimidir”

Reklam:

“Herkesin sevmediği bir şeyler vardır ama Sara Lee’yi sevmeyen hiç kimse yoktur” (Uygun, 2017).

YARATICILIĞIN 4P KURAMI

Bu kurama göre (Rhodes, 18950), yaratıcılık süreci dört unsurun etkileşimi ile oluşmaktadır:

İnsan (Person)

Süreç (Process)

rn (Product)

Çevre (Press)

YARATICILIĞIN 4P KURAMI

Yaratıcı süreçlerin desteklenmesi için:

İnsan (Person) faktörü açısından, akıcı, esnek, özgün, ayrıntılı, bağımsız, karmaşık düşünebilen, meraklı, hayalci, enerjik, problemleri tanımlamada üstün, çabuk kavrayan, problem çözmeyi seven olması,

Süreç (Process) faktörü, düşünme, deneyimleme, kendini motive etme ve yönlendirme, öğrenme ve iletişim kurma süreçlerinin kaliteli olması,

Ürün (Product) faktörü açısından, anlamlılık ve orijinalliğin sağlanması,

Çevre (Press) faktörü açısından, yaratıcılığı teşvik eden, yeterli özgürlük, zorlayıcı çalışmalar, uygun kaynaklar, farklı ve iletişime açık çalışma arkadaşları, ve işbirliğinin olması gerekmektedir.

YARATICILIĞIN YATIRIM KURAMI

Sternberg ve Lubart (1995) tarafından geliştirilen bu kurumda yaratıcı bireyler, finans uzmanları gibi düşünülmüştür (Ucuza alıp, pahalıya satan). Bu kurama göre yaratıcılık 6 farklı kaynaktan beslenmektedir:

*Zihinsel beceriler

*Bilgi

*Düşünme stilleri

*Kişilik

*Motivasyon

*Çevredir.

YARATICILIĞIN YATIRIM KURAMI

Yaratıcılığın kaynaklarının etkileşimi yaratıcı ürünü ortaya koymaktadır.

*Zihinsel beceriler (Sentetik yetenek, analitik yetenek ve pratik yetenek)

*Bilgi (Yaratıcı performans alanına yönelik yeterli bilgi sahibi olunması gerekmektedir.)

*Düşünme stilleri (Yasama stiliyle düşünmeyi gerektirir, bu stili tercih eden bireyler yenilik odaklı düşünen kişilerdir)

*Kişilik (Kurama göre, yaratıcı bireyler risk alan, karşıt fikirlerle mücadele etmek zorunda kalan bireylerdir, bu sebeple mantıklı riskler almaya istekli, belirsizliğe karşı toleranslı ve öz yeterliliği yüksek olacak)

*Motivasyon (Yaratıcı ürün ortaya koyma konusunda isteklilik durumu)

*Çevredir (Bireyleri yenilik ve destekleyen bir çevre yaratıcı düşünmeyi geliştirir).

YARATICILIĞIN YATIRIM KURAMI

Yatırım teorisinin önemli noktaları:

- I. Kaynak bileşenler öncelikle belirli bir eşik değere sahip olmalıdır (bilgi gibi).
- II. Zayıf olan bileşenin eksikliği güçlü olan bileşen ile telafi edilmelidir (örneğin bilgi eksikliğinin yüksek motivasyon ile telafi edilmesi gibi).
- III. Her bileşen kendi varlığı ile yaratıcılığa katkı sağlamalıdır ki bu da yaratıcı potansiyeli belirginleştirebilsin (Sternberg, 2006, s. 91).

ZİHİNSEL YAPI KURAMI

Guilford (1988) tarafından ortaya atılan bu kuramda, 150 farklı özellikten oluşan bir zihinden bahsedilmektedir. Modele göre zihnın yapısı, içerik boyutu, işlem boyutu ve ürün boyutundan oluşmaktadır.

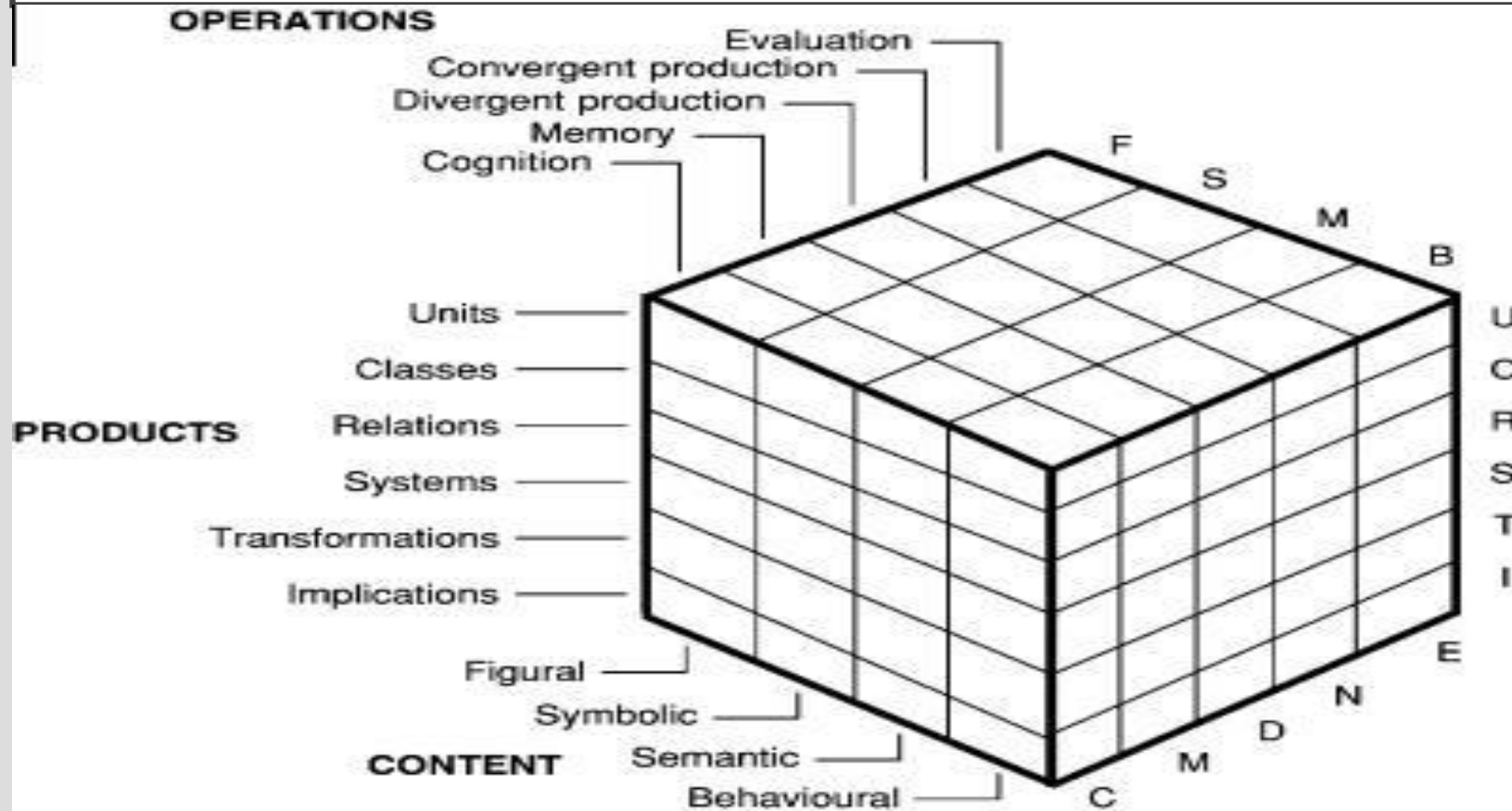
İçerik veya bilgi (görsel, işitsel, sembolik, şematik, davranışsal)

İşlem (biliş, hafıza, çoğul üretim, tekil üretim, değerlendirme)

Ürün ya da fikir (üniteler, sınıflar, ilişkiler, sistemler, dönüşümler, çıkarımlar) boyutları

Kurama göre yaratıcılık tekil düşünme (covergent thinking) biçimi de etkili olmakla birlikte ağırlıklı olarak çoğul düşünme (divergent thinking) üzerine temellenmiştir.

ZIHINSEL YAPI KURAMI

TEŞEKKÜRLER